

AZ EGYHÁZ FOLYTONOS MEĞÚJULÁSA ÉS A TUDÁSSZOCIOLÓGIA

A II. vatikáni zsinat egyik különösen időszerű tette volt az, hogy az egyház folytonos megújulásának szükségletére — amelyről ugyan a teológia mindig tudott — újra felhívta a figyelmet. A „szüntelen megtisztulás és megújulás”, a „szüntelen újjáalakulás” fontosságáról kifejezetten vagy burkoltan szó van a legtöbb zsinati dokumentumban: — A folytonos megújulásra való készség hozzátartozik az egyház lényegéhez; ez a feltétele annak, hogy az egyház jelen tudjon lenni a mai világban, következőleg lényeges szerepe van ennek a szempontnak a papnevelésben és a papi-lelkipásztori életben is. (Az egyházzól 8; Papi élet 1,13; Papnevelés; Keresztény egységtörekvések 6 stb.).

A folytonos megújulás fontosságát nem kell részletesebben elemeznünk, hiszen egyrészt közismert az ún. „gyorsuló idő” problematikája, másrészt nyilvánvaló az is, hogy az egyháznak mindig az adott világ, az adott emberiség számára kell „jelen lennie”, jeleznie az Atya szeretetét. Erre a jelenlétre, a jelen emberével való párbeszédre — a feléje irányuló igehirdetésre — pedig csak akkor képes, ha formái, jelei, nyelve érthetőek a jelenkor számára. Ilyen értelemben figyelmeztet a zsinat ismételten arra, hogy „a földi zárandokútját járó egyházat Krisztus szüntelen újjáalakulásra hívja. Mint emberi földi intézmény folytonosan rá is szorul (a megújulásra). Idejében és becsületesen újítsuk meg tehát mindazt”, ami a történelmi tényezők függvénye, s amit éppen ezért „gondosan meg kell különböztetnünk a tulajdonképpeni hitletéteménytől” (Ker. egységtör. 6).

Jelen korunkban, amikor az idő felgyorsulásának bizonyos értelemben még az elején járunk, s amikor az egyház mint intézmény — bizonyos kommunikációs nehézségek miatt — csak röviddel ezelőtt (néhány évtized késéssel) vette tudomásul az idő gyorsulásából számára következő feladatokat; — jelen korunkban, amikor tehát a társadalomban felgyorsult változások erőterében egy statikus és egy dinamikus egyházszemlélet határán állunk, különös jelentősége van számunkra annak a tudományágnak — a tudásszociológiának —, amely az emberi tudat és az emberi intézmények rugalmasságának, illetve megmerevedésének problémáival foglalkozik. Hiszen — amint *Mannheim*, a tudásszociológia egyik első mestere mondja — ha sikerült felfedezni egy betegség kórokozóját, már megtettük a legfontosabb lépést a gyógyítás felé; és amint megismerjük a tudat, illetve az intézmények megmerevedésének, elidegenedésének belső rugóit, már megtaláltuk a megújulás útját is.

A következőkben a tudásszociológia néhány lényeges szempontját szeretném felvázolni, amelyek utalnak a tudat, illetve egy intézmény megmerevedésének, dologiasodásának belső rugóira, s egyúttal a folytonos megújulás szükségességére.

Mivel foglalkozik a tudásszociológia? A tudásszociológia központi kérdései valamilyen formában mindannyiunk számára ismerősek. Hiszen rendszeresen találkozunk az idősebb és fiatalabb korosztályok közötti szemléleti feszültséggel, régi és újabb társadalmi szokások, formák ellentétével; a tradicionális, zárt közösségben nevelkedett egyének tradícióhoz kötöttségével, szemben az urbanizált milióban felnőtt embereknek ilyen vonatkozásban kötetlenebb magatartásával stb. — *Pascal* híres mondása, amely szerint „ami a Pírreusok egyik oldalán igazság, az a másik oldalán tévedés”, a tudásszociológia lényegi problémáját érinti. Még világosabb a probléma a *marxi* megfogalmazásban, amely szerint „a tudat társadalmi termék”. — *A tudásszociológia az emberi tudat közösségi-társadalmi meghatározottságát vizsgálja*, különös figyelmet szentelve az elidegenedés, illetve a fejlődésre képtelenné válás problémájának.

A tudat társadalmi meghatározottságának kérdése rendkívül összetett. A téma elemzéséhez sokan hozzájárultak, *Marxtól* és követőitől (Magyarországon *Lukács Györgytől* és *Heller Agnestől*) kezdve *K. Mannheimig* és *Nietzschétől* *Max Schelerig*. A témával más-más szempontból, ugyanakkor mégis sok vonatkozásban egymástól el nem választható módon foglalkozik a kulturális antropológia (*G. H. Mead*, *M. Mead*, *R. Benedict* stb.) és a filozófiai antropológia (vö. *Nyíri T.*), a szociálpszichológia (*K. Lewin* stb.) és a szociológia (*K. Mannheim*, *P. Sorokin*, *G. Gurvitch*, *R. K. Merton*, *P. Berger-Th. Luckmann* stb.).

[Bevezetőben meg kell jegyeznünk, hogy a magunk részéről egyrészt elutasítjuk azt az értelmezést, amely szerint a tudat különböző megnyilvánulásai mindenestül a társadalom függvényei (Marx, Mannheim), s amely a teljes *relativizmushoz* vezet; másrészt azonban szembe kívánunk nézni azzal a ténnyel, hogy egyes — sokak számára változhatatlannak tartott — formák, intézmények, vagy igazságok valóban társadalmi „termékek”, azaz relatívok.]

Minden megújulás halálra van ítélve? Az egyház folytonos megújulásáról lévén szó, a tudásszociológia kérdései közül bennünket elsősorban a megmerevedés, az elidegenedés problémája érint. Hiszen ha az egyház megújulása szóba kerül, az egyház történelmét némileg ismerőben azonnal feltámad egy kérdés: vajon ezek a most oly lelkesen induló megújulási kísérletek nem fognak-e egy-két generáció múltán éppúgy megmerevedni, ahogy megmerevedtek és ellanyhultak az egyháztörténelem olyan nagy megmozdulásai, mint amilyen egy *clyni mozgalom*, vagy egy *Assisi Szent Ferenc* mozgalma volt? — Igen, ma egyre több oldalról elhangzanak az előzőhöz hasonló kérdések: Hogyan lett a szegénységet hirdető krisztusi közösségből a történelem bizonyos szakaszaiban óriási vagyonnal rendelkező, hatalomra törő szervezet, — hogyan lett a szolgálatra küldött papságból társadalmi, vagy legalábbis egyházi téren uralkodó réteg, — hogyan lettek elkötelezett szentek által indított szerzetesi vagy egyéb megmozdulásokból egyre kiüresedő, gyengülő erejű szervezetek, — hogyan jött létre az első századok vértanúságra kész hitvalló egyházából egyes korokban csupán üres szokásokat, népi hagyományokat ápoló (olykor széles néprétegekre jellemző) ún. „társadalmi kereszténység”?

És noha ezekre a kérdésekre mindazok, akik némileg ismerik az egyház történelmét, tudnának bizonyos szempontból válaszolni, mégis azt kell mondanunk, hogy e válasz inkább *descriptív* mint *megokoló*; azaz a kérdés legbenső magját nem világítja meg. Hogy mennyire nem világítja meg, arra utal az imént felvetett kérdés megoldatlansága; — ti. a kérdése, amely így hangzott: vajon a jelen kornak, és minden kornak megújulása is szükségképpen a megmerevedés áldozata lesz-e?

Ezek szerint a folytonos megújulás csupán azt jelentené, hogy az egyházi intézmények időnként szükségképpen elidegenednek, s a merevség egy végső fókán kell jönnie egy *Szent Ferencnek* vagy egy *XXIII. Jánosnak*, aki bizonyos értelemben valami egészen újat kezd? (Természetesen újat a megmerevedéshez képest, de szervesen kapcsolódót az egyház hagyományához.) — Már bevezetőben azt kell mondanunk, hogy a kérdésre a történelmi tapasztalatok ellenére is nemmel kell válaszolnunk. E válaszhoz, annak megokolásához azonban már csak a dologiasodás belső — szociológiai — mechanizmusának megismerése által juthatunk el.

Lássuk tehát legalábbis vázlatosan, *mit mond a tudásszociológia az elidegenedés problémájáról*, és mit tud mondani a *megmerevedés elkerüléséről*.

Tárgyasodás, dologiasodás, elidegenedés. A tudásszociológia az intézmények, illetve a tudat alakulásának belső, szociológiai (-lélektani) rugóit vizsgálja. Ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a tudat a társadalom és az intézmények dialektikájának hátterében maga is egy állandó dialektikus folyamat középpontjában áll, mint *mozgató és mozgatótt*, mint *hatóok és a visszahatások* célpontja.

Az első fokon ez azt jelenti, hogy az emberi tudat irányítja a tudatos cselekvést, amely által az ember létrehoz — *externalizál* — egy tárgyi világot maga körül. A folyamatos cselekvés által, másodfokon ez a tárgyi világ mindjobban *tárgyasul, objektíválódik*. Végül a harmadik fázisban a világ tárgyi adottságai közé születtő új generációk ezt a tárgyi világot *internalizálják*, teszik magukévá mint sajátjukat a *primér szocializáció* folyamán. S ekkor jelentkezik már a lényegi kérdés: vajon ezek a későbbi generációk tudatában vannak-e annak, hogy objektív adottságként elsajátított világuk emberi alkotás, és nem változhatatlan, emberfeletti valóság. Amennyiben a világot — a társadalom intézményeit, formáit — változhatatlannak, dologinak fognák fel, akkor jönne létre a dologiasodás, az *elidegenedés*.

Lássuk a mondottakat — azaz a tudat, illetve az intézmények alakulásának problémáit — kissé részletesebben. *Berger és Luckmann* ma már közhismertté vált példáiának témánk szerint alakított változatával szemléltetve az imént váolt fejlődési fokokat:

Képzjük el, hogy hajótöröttek egy csoportja egy elhagyott szigetre vetődik. A csoport minden tagja más nyelven beszél, más országból származik, más szokásokon nevelődött. Különbözőségük miatt más körülmények között érintkezni sem tudtak volna egymással, a szigeten azonban a mostoha körülmények legyőzésében egymásra vannak utalva. A folytonos érintkezésnek, a közösen végzett munkának, erőfeszítéseknek hatására az önálló emberi egyedekből lassan egységes közösség alakul ki. — A közösség kialakulásában több tényezőre kell felfigyelnünk: 1) Először is kialakulnak a közös *érintkezési jelek* és maga a nyelv. 2) Másodszor a közös cselekvés által kialakulnak az ún. *cselekvési modellek*. E modellek kialakulását már az egyéni cselekvésben is megfigyelhetjük: — Minden emberi cselekedet, amelyet gyakran ismételünk, modellé merevedik, s e modellt azután erőmegtakarítással reprodukálhatjuk, — azaz elkerülhetjük, hogy minden cselekvés alkalmával újra és újra végig kelljen gondolnunk a cselekvés minden eszközét, célját, módját stb. A közösségi cselekvés útján létrejött modellek azonban sokkal tartósabbak, mint azok, amelyek az egyéni cselekvés gyümölcsei. Amikor a közösség kialakít és elfogad egy cselekvési modellt, az azt jelenti, hogy egyidejűleg el is várja tagjaitól, hogy e modellnek megfelelően cselekedjenek. Vagyis e modell a közösségben már *normatív* erővel bír, megtartását az ún. *közösségi kontroll* is védelmezi. — E cselekvési modellek, illetve a közösségi normák kötelező erejét példázzák a fejlődés egy magasabb fokán a társadalmi, érintkezési formákat egyes korokban oly szigorúan szabályozó előírások. S e példa egyúttal utal arra is, hogy a cselekvési modellek, illetve a közösségi normák távolról sem feltétlenül a cselekvés egyetlen lehetséges vagy legjobb módzatai. 3) Harmadszor a cselekvési modelleken túl kialakul a csoport *struktúrája*, kialakulnak bizonyos alá-, fölé- vagy mellérendeltségi viszonyok is, amelyek szükségszerűen létrejönnek a közös cselekvés folyamán.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az ember a közösségi cselekvés által egy tárgyi világot hozott létre (externalizált). Ez a világ mostantól kezdve már valamiképpen *önálló létre tett szert*, hiszen maguknak a létrehozóknak is alkalmazkodniuk kell hozzá. Ilyen értelemben beszélt már *Durkheim* a szociológia egyik nagy klasszikusa a társadalmi szokások és általában a társas világ „*dologiaságáról*” (choseité), és ilyen értelemben beszél Marx és általában a szociológia *tárgyiasulásról* vagy *objektivációról*.

Megalkotandó világ helyett adott világ. A társas világ tárgyias, önálló voltának súlyát tulajdonképpen a közösségbe beleszülető *új generációk megjelenésekor* érzékelhetjük igazán, illetve az új generációk megjelenése mindig további lépés a tárgyiasodás útján. Az első és a második, majd további generációk világa között ugyanis lényegi különbség van. Az első generáció számára az élet egésze *megalkotandó feladat* volt, a közösségbe beleszületett gyermek ezzel szemben egy *adott*, „*megalkotott*”, tárgyiasult világgal — kidolgozott érintkezési formákkal, cselekvési modellekkel és számára megfellebbezhetetlennek látszó közösségi struktúrával — találja szemben magát, amelyeket egyszerűen át kell vennie. Számára mindez van. Tudja, hogy akkor is így van, ha ő nem gondolná végig, hogy miért és hogyan van, s akkor is ennek megfelelően kell cselekednie, ha ez nem tetszenék neki. — Szigetünk úttörői a maguk alkotta világban mindennel „*személyes kapcsolatban*” voltak: az érintkezési jeleknek, a cselekvési modelleknek és a közösségi normáknak nemcsak történetét és részletes okait, céljait ismerték, de azok valamiképpen testükből, erőfeszítéseikből sarjadtak; élő viszonyban álltak velük, hiszen mindegyikért véres verejtékkel kellett megdolgozniuk. — A „*beleszületettek*” számára ez a személyes viszony már erősen csökkent: — velük már egy adott tárgyi világ áll szemben.

E tények részletesebb magyarázatára itt nem térhetünk ki, csupán utalhatunk a lélektanok néhány alapvető megállapítására. Mindenekelőtt a *gyermeklélektan* rámutat, hogy a gyermek nem értelmével tanul, hanem érzelmileg azonosul, *identifikálja* magát a világgal, amely őt körülveszi, illetve amely az őt szerető személyek világa. Számára egyszerűen ez lesz „*a*” világ! És minél inkább azonosulnak az őt körülvevő személyek ezzel az adott, tárgyi világgal, annál kevésbé fogja a gyermek, majd felnőtt valaha is megkérdőjelezni annak érvényét, abszolút voltát. — Másik oldalról a *közösséglélektan* elemzi az ún. *referencia csoport* vagy vonatkoztatási csoport egyéni és tudatot alakító erejét; hangsúlyozva, hogy az ember világszemléletére döntő hatással van az a közösség, amelyhez tartozik, amely érzelmileg is támpontot, biztonságot nyújt számára.

Ezek a szempontok tehát megvilágítják azt a tényt, hogy a második generáció számára a társas világ már összehasonlíthatatlanul tárgyiasabb, megváltoztathatatlanabb, mint az első generáció számára volt. A társas világ rugalmatlanná válását a további évtizedek folyamán több tényező segíti elő, amelyekre azonban ismét csak utalhatunk: ilyenek a *legitimáció* és annak különböző eszközei, lépéscsoái, pl. az ún. *annihiláció* — az intézmény-organizációban uralkodó felfogástól eltérő vélemények megsemmisítése — és a tipizálás vagy *sztereotipizálás*; ilyenek a közösségi struktúráknak és az ún. társadalmi szerepeknek differenciálódása; s végül ilyen a közösség *saját világképének* kialakulása, amely világkép egyúttal megokolja azt is, hogy a közösség miért éppen *ilyen* felépítésű, miért *ilyen* szokásokkal, formákkal stb. rendelkezik. És természetesen azt is megokolja, hogy ez a felépítés, ezek a formák a lehető legjobbak.

Egy példán szemléltetve az utóbbi gondolatot: az indiai *kasztrendszer* kialakulásának nagyon hosszú története van, de az indiai páriák, akik beleszülettek e sajátos társas világnak egy bizonyos szerepébe — ti. a pária szerepébe —, nagy többségükben nem sokat tudnak a struktúra történelmi kialakulásáról, sem arról, hogy ezt mennyire igazságtalannak tartják más kultúrák tagjai. Számukra ez a világ az adott és egyedül lehetséges világ, az ő közösségük — vonatkoztatási csoportjuk — világa, amelyet ráadásul egész vallásos világképük is legitimál. Így többségük számára fel sem merül a megváltoztathatóság kérdése, hiszen ha számukra ez a világ természetes, Isten-akarta rendje, akkor hogyan is lehetne gondolniok ennek megváltoztatására.

Ez a példa egyúttal a tárgyi világ dologiasodására, *elidegenedésére* is példa. Hiszen elidegenedésről olyankor kell beszélnünk, amikor az ember saját alkotása számára idegen, vele szembenálló hatalommá válik, amely leigazza őt, ahelyett hogy ő uralkodnék felette.

Az elidegenedés problémájához jutva úgy tűnik, újra visszatértünk kiinduló kérdéseink dilemmájához, a tudásszociológia központi problémájához. A dilemma ti. abban rejlik, hogy az embernek pótolhatatlanul *szüksége van intézményekre*, amelyek keretet, biztonságot nyújtanak számára (ezért naív dolog pl. intézmény nélküli egyházat rajzolni meg ideálképként). Másrészt azonban igaz az is, hogy az intézmények az imént vázolt módon magukban hordozzák a megmerevedés csiráját, és így az idő múlásával a kezdetben legrugalmasabb intézmények is többnyire elindulnak az elidegenedés útján; azaz úgy jelennek meg az új generációk tudatában, mintha örökérvényű, változhatatlan léttel bírnának. Ezáltal szükségképpen a haladás gátjává válnak.

Az elidegenedés az egyház életében. Az intézmények és a tudat alakulásának imént vázolt szempontjait hallva akaratlanul is alkalmaznunk kell a problémát az egyház életére, az egyházi élet legkülönbözőbb példáira. Igen, mert az egyházban és annak egyes kisebb közösségeiben is természetesen kialakultak a fejlődés során a közös nyelv (egy sajátos egyházi szaknyelv), a közös formák, cselekvési modellek; kialakultak az alá- és fölérendeltségi viszonyok, kialakult egy bizonyos közösségi struktúra stb. S amíg kezdeti formájukban mindezek rugalmasak, változékonyak voltak, addig az évszázadok során mindjobban önállósultak; — az egyház későbbi generációinak tudatában, az ún. „hétköznapi tudatban” nem a lényegét megközelíteni akaró, azt kifejező *eszközökként* éltek, hanem önálló léttel bíró, változhatatlan valóságokként. A mondottakat különösen jól megfigyelhetjük az egyházi élet, vagy a *liturgia* egyes formáin. Tudvalevő például, hogy a *szentségi szertartások* az első évszázadokban spontán, rugalmas cselekmények voltak; cselekmények, amelyeket a jelenlevők pillanatnyi igényei erősen meghatároztak, s amelyek éppen ezért tudtak oly közel kerülni a résztvevőkhöz. *Hyppolit* a *Traditio Apostolicában* megad egy modellt a mise kánonjára, de hozzáfűzi: „Nem fontos, hogy a püspök éppen ezeket a szavakat használja, amelyeket mi itt megadtunk. Semmiképpen sem kell kívülről megtanulnia ezeket. Ellenkezőleg, mindenki saját tehetsége szerint imádkozzék, — csak legyen imádsága az igaz hitnek megfelelő” (Traditio Apostolica 9, Botte 28). — A zsinat idején viszont éppen azért váltott ki oly széles körökben felháborodást a liturgia megújítása, rugalmasabbá, korszerűbbé tétele, mert sokan szentnek és megváltoztathatatlannak tartott világukat érezték megkérdőjelezve, ti. egy világot, amely az ő tudatukban már elszakadt eredeti rendeltetésétől, amely már nem eszköz, hanem önálló életet élő szent „dolog” volt. — A dologiasodást az egyházi élet más területein is megfigyelhetjük, illetve *lemérhetjük abból a re-*

akcióból, amelyet egyes korhoz kötött egyházi formák, hivatalok, rangok, érintkezési formák stb. megváltoztatása kiváltott és mindig újra kivált.

Természetesen az újjáalakulás nehézségeit a többi emberi intézmény életében is hasonlóan tapasztalhatjuk. A nagy intézmények a történelem folyamán gyakran képtelenek voltak az újjáalakulásra. Elidegenedtek, és merevségük miatt annyira nem tudták felfogni a kor igényeit, hogy az olykor már küszöbön álló forradalom jeleit sem vették észre mindaddig, amíg az el nem söpörte őket. (Gondoljunk a francia államrendre az 1780-as években). — Mindez azonban aligha csökkenti, sőt talán inkább növeli az egyház megújulását, a folytonos megújulási készséget érintő kérdésünk súlyát.

Mi szab határt az elidegenedésnek? Ha a mondottak után visszatérünk bevezető kérdéseinkre, azt mondhatjuk, hogy azok egy részére — többek közt egyes szerzetesrendek vagy az egyházi formák elidegenedésének kérdésre — az imént adott séma alkalmazása és megfelelő elemzése által is választ kapunk. Más kérdésekre — például arra, hogyan lett az ősegyháznak az Apostolok Cselekedeteiben ábrázolt szegény, egyenlőségben és testvériségben élő, és szeretetet sugárzó közösségből a középkor feudális egyháza — csak akkor válaszolhatunk, ha a vázolt sémán túl figyelembe vesszük azokat a szempontokat, amelyeket az egyháztörténelem nyújt a kérdésben, illetve a tudásszociológiának azokat a szempontjait, amelyek a tudatnak és egy-egy intézménynek társadalmi meghatározottságára, és a meghatározottság létrejöttének belső struktúrájára vonatkoznak.

Dolgozatunk lényegi kérdésére, az egyház folytonos megújulásának és a tudásszociológiának kapcsolatára azonban már a mondottak alapján is választ adhatunk. Hiszen láttuk, hogy a megújulás annál nagyobb nehézségekbe ütközik, minél nagyobb az elidegenedés foka. Az elidegenedés viszont annál nagyobb mértékű, minél abszolútabbnak, megváltoztathatatlanabbnak tartják az intézményben élők az intézmény ember alkotta előírásait: azokat a formákat, szerepeket, cselekvési vagy gondolkodási modelleket, amelyeket őseik egy bizonyos korhoz kötöttek alakítottak ki, s amelyek egy megváltozott korban esetleg már szerepüket veszítették. Vagyis a tudásszociológia első jelentős szerepe abban áll, hogy megvilágítja az egyes intézmények kialakulásának szociológiai, lélektani rugóit, összetevőit. S amikor az intézmények pótolhatatlan pozitív jelentősége mellett egyidejűleg rámutat az azokat megmerevítő, elidegenedés felé hajtó erőkre, ezáltal máris *valószínűsíti azt, hogy egyes változtathatatlanok tűnő formák, struktúrák valójában korhoz kötöttek.* De ezáltal, hogy erre felhívta a figyelmet, már meg is szüntette az elidegenedést — a tudat szintjén. Hiszen ha tudatosul, hogy egy intézmény egy meghatározott korban jött létre, s ha tudatosul, hogy milyen fejlődés és benső erők hatására alakult olyanná, amilyen, akkor máris elvesztette „dologi” jellegét, akkor már újra rugalmassá, megújíthatóvá vált az egyén tudatában.

Az intézmények megújítását illetően azonban az előbb említett indirekt mondanivalón túl a tudásszociológiának egész konkrét útmutatása is van. Miközben elemzi az intézmények fejlődésének belső mechanizmusát, egyúttal *feltételezi a megmerevedést megakadályozó rendszert* is. Így válik nyilvánvalóvá egy intézmény-organizáció külső és belső *kommunikációs struktúrájának* — illetve az információkat és igényeket megfelelő sebességgel továbbító kommunikációs csatornának — nélkülözhetetlen fontossága. S itt születik meg az ismert német szociológus, *H. Schelsky* által elemzett új fogalom, az ún. „*folytonos reflexió*” (Dauerreflexion) fogalma, amely az intézmény dilemmájának megoldását kívánja adni. (A Zsinat által minden szinten előírt *kollegiális szervek* — a plébániai, egyházmegyei vagy országos tanácsok, a püspöki szinodus, vagy a nemzetközivé tett Kúria — mind a kommunikáció gyorsítását, s ezáltal a „folytonos reflexió” lehetővé tételét volnának hivatva elősegíteni.)

A fenti összefoglalásban egy széles körű kutatási területet érintettünk vázlatosan. De ha a helyszűke miatt az egyes részletkérdések kifejtésére nem is volt módunk, arra talán elegendő volt tanulmányunk, hogy sejtse az egyház folytonos megújulásának problematikáját, és a tudásszociológiának a megújulásban betöltött szerepét. A mondottak után — noha itt csupán a szociológia egy kis részterületét érintettük — bizonyára érthetővé válik az is, miért sürgeti a Zsinat annyira a szociológia ismeretét az egyház tagjai és vezetői számára. Hiszen az egyház lelkipásztori küldetéséből szükségképpen következik a korszerű-

ség kötelezettsége. A jelen igényeinek érzékelésében, illetve a korszerűsítésben pedig — amint az előzőkben is láttuk — a természetes eszközök között különös szerepe van a szociológiának.

Irodalom: Aron R.: Die deutsche Soziologie der Gegenwart. Stuttgart, 1969 — Benedict R.: Patterns of Cultur. Boston, 1934 (Urformen der Kultur, Hamburg, 1955) — Berger P. — Luckmann Th.: Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit (Eine Theorie der Wissenssoziologie). Stuttgart, 1971² — Durkheim E.: A szociológia módszere. Budapest, 1971 — Gurvith G.: Problèmes de la sociologie de la connaissance. in: Traité de sociologie. Paris, 1960, II. k. — Heller Á.: Társadalmi szerep és előítélet. Budapest, 1966 — Lewin K.: A mezőelmélet a társadalomtudományban. Budapest, 1972 — Lewin K.: Csoportdinamika. Budapest, 1975 — Lukács Gy.: Geschichte und Klassenbewusstsein (Történelem és osztálytudat). Berlin, 1923 — Mannheim K.: Wissenssoziologie. Neuwied, 1964 — Marx Gy.: Kimeríthetetlen anyag (Gyorsuló idő). Budapest, 1975 — Marx K.: Frühschriften. Stuttgart, 1971 — Marx K.—Engels Fr. Művei. Budapest, 1957—71, III. — Mead G. H.: A pszichikum, az én és a társadalom. Budapest, 1973 — Mead M.: A férfi és a nő. Budapest, 1970 — Merton R. K.: Social Theory and Social Structure. Chicago, 1957² — Nyíri T.: Antropológiai vázlatok. Budapest, 1972 — O’Dea Th. F.: Sociologia della Religione. Bologna, 1971² — Riesman D.: A magányos tömeg. Budapest, 1968 — Scheler M.: Die Wissensformen und die Gesellschaft. Bern, 1960 — Schelsky H.: Ist Dauerreflexion institutionalisierbar? — in: J. Matthes: Religion und Gesellschaft. Hamburg, 1967, 164—189 — Secord P. F. — Backman C. W.: Szociálpszichológia. Budapest, 1972 — Sigmund A. R.: Sociologia della Religione. Roma, 1974 — Weber M.: Állam, politika, tudomány. Budapest, 1970 — Tentori T.: Antropologia Culturale. Roma, 1971.

CSANÁD BÉLA

A KATOLIKUS VALLÁSOSSÁG MÉRÉSE HAZÁNKBAN

Éz a tanulmány a budapesti Rk. Hittudományi Akadémia lelkipásztorkodástani szemináriumának keretében készült. A fenti, szerzőként feltüntetett név csupán a lelkipásztorkodástani és liturgikai tanszék vezetőjének és a szemináriumi munka irányítójának a nevét jelzi. Valójában többen részt vettek a munkában, s ezúton is legyen szabad köszönetet mondanom minden adatszolgáltatónak és munkatársnak. Tanulmányunkat az 1971. év adataira építjük fel. Felmérésünk évekkal előbb kezdődött, s mindjárt bevezetőben meg kell mondanunk, hogy sok nehézséggel kellett megküzdönnünk. Néhány egyházmegyében nem találtunk pontos, megbízható adattárt, és sok adatot csak hosszas levelezés útján sikerült megszerezni. Ennek ellenére számításaink alapjául szolgáló adataink hivatalosak és pontosak, mindössze 10—15 plébánia (lelkészség) esetében kellett a környező plébániák adatainak átlagában számolnunk. Ez a tény adataink megbízhatóságát egyáltalán nem befolyásolja, tekintettel arra, hogy összesen 2415 plébánia és lelkészség adatait kellett feldolgoznunk. Munkánk elhúzódtásának métségére azt is felhozhatjuk, hogy tanulmányunkat minden különösebb apparátus és anyagi segítség nélkül végeztük. Tanulmányunk nem apologetikus célzatú, vagyis célunk nem az egyház jelenlegi szerepének és jelentőségének védelmezése, hanem a valóságos helyzetnek a megismerése. Tulajdonképpen arra kerestünk választ: a vallásosság hatással van-e a hívők mindennapi életére, s ha igen, milyen kapcsolatban van a vallásosság a mindennapi élet néhány olyan megnyilvánulásával, amely a társadalom számára is fontos.

Meggyőződésünk szerint az embert, s ezáltal a róla nyerhető ismereteinket is alapjaiban meghatározza, hogy vallásos-e vagy sem, vallásosságának mik a kiváltó okai, az ész észközeivel — adekvát módon — nem ragadhatók meg. A vallásosság mértékben hatja át mindennapi tetteit.

A vallásosság alapjai, a hit és a kegyelem azonban lényegében a természetfeletti létrendbe tartoznak, titokzatosak és ezért esnek a racionális szemléletkörön, az ész eszközeivel — adekvát módon — nem ragadhatók meg. A vallásos egyének és közösségük, az egyház — Krisztus titokzatos teste — előttünk